

Нотатки з конференції/

Майбутнє платіжного ринку – безконтактні платіжні інструменти і широке використання електронних грошей

28–29 травня у Києві під егідою Національного банку України відбулася Міжнародна конференція “Платіжний форум”. Участь у цьому заході взяли представники центральних та комерційних банків, керівники банківських асоціацій, компаній, платіжних систем, розробники та постачальники технологічних рішень і систем, експерти і фінансисти з України та зарубіжжя. Під час проведення форуму вони мали нагоду обмінятися досвідом, безпосередньо обговорити нагальні питання розвитку ринку платіжних карток систем, їх нормативно-правового регулювання, обігу електронних грошей, нагляду та оверсайта за ними. Конференція проведена вперше, за задумом організаторів вона має стати щорічною.

The International conference “Payment forum” was held on 28 – 29 May in Kyiv under the aegis of the National Bank of Ukraine. Representatives of central and commercial banks, heads of banking associations, companies and payment systems, developers and suppliers of technological decisions and systems, experts and financiers from Ukraine as well as from neighbor and distant countries took part in the conference. During the meeting, they had the opportunity to exchange experience and to discuss topical issues of the development of the market of payment card systems, normative legal regulation of the systems, electronic money circulation as well as oversight and supervision under it. The conference was held for the first time, and organizers hope that it will become annual.

Відкриваючи конференцію у перший день її роботи, заступник Голови Національного банку України **Валерій Прохоренко** наголосив, що важливою місією заходу є напрацювання спільного розуміння та бачення основних напрямів розвитку ринку платіжних систем, осмислення сучасних тенденцій і потреб споживачів, а також сприяння подальшому розвитку платіжної інфраструктури України.

Ринок платіжних систем і супутня інфраструктура в останні роки активно розвиваються, вони виконують одну з ключових функцій фінансової системи, це судини, що сполучають між собою всі складові банківської системи, по них проходять величезні обсяги трансакцій.

Завдяки законодавчим ініціативам Національного банку нещодавно було ухвалено низку законів, які сприяють забезпеченню стабільності, надійності й незалежності функціонування платіжної системи України, поступовому збільшенню обсягів безготівкових розрахунків, створенню ефективного правового підґрунтя для роботи платіжних систем, регулювання їх роботи в рамках правового поля. Також значного прогресу досягнуто у сфері правового захисту прав споживачів фінансових послуг. Важливим напрямом діяльності регулятора є безпека здійснення розрахунків у платіжних системах, запобігання злочинним і шахрайським діям, спрямованим проти власників платіжних карток.

Валерій Прохоренко.

Широке представництво партнерів і колег на форумі свідчить про глибоку зацікавленість у досягненні позитивного результату, це найголовніше, зазначив Валерій Прохоренко.

Директор департаменту фінансової політики Міністерства економічного розвитку і торгівлі України **Іван Лівий** окреслив економічні реалії ринку платіжних систем. В Україні він поступово зростає та є ключовою складовою успішного розвитку фінансової системи України. При цьому грошові потоки неминуче генерують певні ризики, які можуть впливати на її роботу. Саме тому забезпечення надійності платежів є важливим елементом фінансової стабільності в країні. Зростання кількості операцій, що виконуються за допомогою електронних грошей, потребує високого рівня безпеки платіжних систем.

Іван Лівий.

Показники розвитку ринку платіжних карток в Україні за основними параметрами аналогічні європейським країнам, водночас є певні проблеми, які потребують вирішення. Більшість карток (близько 93%) емітовані українськими банками в рамках міжнародних платіжних систем, при цьому понад 99% операцій відбуваються в межах України. Внутрішня інфраструктура для забезпечення повного циклу обміну інформаційними даними щодо операцій з використанням карток між усіма учасниками потребує вдосконалення. Роботу українських банків у цій сфері забез-

печують 23 незалежних процесингових центри, близько 80% усіх проведених в Україні карткових операцій опрацьовуються ними самостійно, лише 17% проходять через процесингові центри Віза у Лондоні та Мастеркард у Сент-Луїсі (США). Після опрацювання в зарубіжних центрах ці дані надходять до України. Їх обробка відбувається відповідно до міжнародних, а не вітчизняних правил і тарифів. Банки зобов'язані платити провідним платіжним системам комісійні у доларах США та англійських фунтах стерлінгів. Ця ситуація призводить до залежності внутрішнього платіжного ринку України від іноземних комунікацій та систем обробки платіжної інформації.

Саме тому, за словами доповідача, нині вкрай необхідно створювати законодавчі передумови для розвитку конкурентоспроможної національної платіжної інфраструктури. Національна система маршрутизації карткових операцій і багатосторонній кліринг сприятимуть безпеці платіжних систем України, зміцненню її потенціалу та фінансової незалежності.

Наталія Синявська.

Директор Генерального департаменту інформаційних технологій та платіжних систем НБУ **Наталія Синявська** ознайомила учасників форуму із сучасним станом платіжних систем, перспективами їх розвитку та законодавчими новаціями у цій сфері.

Нині вітчизняний платіжний ринок включає державні платіжні системи (міжбанківська Система електронних платежів, СЕП), Національна система масових електронних платежів (НСМЕП), шість карткових платіжних систем, дев'ять систем грошових переказів, створених резидентами, 23 міжнародні системи грошових переказів, внутрібанківські платіжні системи. Обсяги платежів, здійснених із їх використанням у 2012 р., більш як у 8 разів перевищили понад 50% ВВП. Це свідчить про динамічне зростання цього ринку, саме тому його регулювання є важливою складовою роботи Національного банку України.

Основа законодавства, що регулює діяльність платіжних систем, – це Закон України “Про платіжні системи і переказ грошових коштів”, ухвалений у 2001 році. Відтоді суттєво змінилася ситуація на фінансовому та платіжному ринках, швидко розвиваються новітні види послуг, утворюються нові системи та інструменти, виникла необхідність вносити до нього зміни. Сучасні платіжні системи є високотехнологічними, дають змогу переводити значні кошти за декілька хвилин. Нагляд за їхньою діяльністю має бути належним, саме тому необхідно посилити повноваження НБУ та інших державних органів для забезпечення дієвого контролю, безпечності та прозорості платежів. Наприкінці 2012 року за ініціативою НБУ розроблено законопроект “Про внесення змін до деяких законодавчих актів України про функціонування платіжних систем та розвиток безготівкових розрахунків”. Також наприкінці 2012 року ухвалено Закон “Про депозитарну систему”, внесено зміни до Закону “Про Національний банк України”. Цими змінами центральному банку надано додаткові повноваження у сфері нагляду за платіжними системами, створення їх реєстру, надання ліцензій небанківським фінансовим установам тощо. Завдяки законодавчим змінам створено правову

основу для розбудови національного платіжного простору, що забезпечить фінансову незалежність країни. Врегульовано визначення електронних грошей, електронних платіжних засобів, їх емісії та обігу. Це дало змогу учасникам ринку працювати у правовому полі.

Наталія Синявська також наголосила, що законодавчі зміни дають змогу запровадити єдиний підхід до державного регулювання діяльності платіжних систем, збільшити частку безготівкових розрахунків, підвищувати рівень економічної безпеки країни та позитивно впливатиме на розвиток економіки України.

Безготівкові розрахунки як стратегічний напрям розвитку банківської системи розглянув у своїй доповіді виконавчий директор Незалежної асоціації банків України **Сергій Мамедов**. Банкір зазначив, що збільшення обсягів безготівкових розрахунків сприятиме зміцненню фінансової системи та економічному розвитку країни. Адже близько 220 млрд. грн. готівки перебувають в обігу, крім цього у населення, за різними оцінками, накопичено від 40 до 70 млрд. доларів США. Ці кошти можуть бути залучені в економіку і працюватимуть на її зростання. Розширення сфери використання безготівкових розрахунків також сприятиме залученню фінансових ресурсів до банківської системи держави, завдяки чому значно зросте її кредитний потенціал.

Основними ризиками, які необхідно мінімізувати у процесі впровадження безготівкових розрахунків, є: операційний, ліквідності, кіберзлочинності. Нині рівень шахрайств із банківськими платіжними картками в Україні незначний, проте необхідно діяти на випередження, враховуючи поступове зростання кількості безготівкових операцій у майбутньому.

В Україні учасники ринку також усвідомили значущість безготівкових розрахунків, адже це зручно, надійно, швидко і безпечно. Запровадження Національним банком обмеження готівкових розрахунків сумою до 150 тис. грн. більшість банків підтримує. Якщо порівняти цей ліміт з іншими країнами, то побачимо, що у США він становить 5 тис. доларів, у Франції – 5 тис. євро, в Італії та Іспанії – 1 тис. євро. Очевидно, що мати платіжну картку значно зручніше і безпечніше, ніж оперувати готівкою.

Цілком підтримуючи обмеження суми платіжної операції готівкою, банкіри пропонують зменшити її до 50 тис. гривень. Це дасть змогу не лише збільшити кількість і обсяги безготівкових розрахунків, а й сприятиме дедоларизації економіки, зазначив Сергій Мамедов.

В Україні є інфраструктура для широкого впровадження безготівкових розрахунків. Це 33 млн. активних карток, мережа банкоматів – 30 тис., POS-терміналів – 172 тис. штук. При цьому користувача необхідно стимулювати до безготівкових розрахунків, надаючи йому певні бонуси і знижки, а також залучаючи до програм лояльності. Банкам необхідно активно працювати над підвищенням рівня фінансової грамотності населення. Представник НАБУ запропонував об'єднати зусилля банків, регулятора, всіх учасників ринку для налагодження ефективної взаємодії.

Під кутом порівняльного аналізу розглянув специфіку регулювання платіжних систем у США та ЄС незалежний експерт **Антонін Єрмоленко**. Ключове питання – досвід ін-

Сергій Мамедов.

новацій та законодавче регулювання платіжних систем у розвинутих країнах світу. Ефективне, надійне і безперервне функціонування платіжних систем ґрунтується на оверсайті, прозорій конкуренції, захисті прав усіх учасників ринку платежів і остаточних споживачів, зміцненні безпеки.

Практика законодавчого регулювання діяльності міжбанківських комісій (Interchange Fees), регулювання платіжних операцій в Інтернеті, захисту персональних даних користувачів у розвинутих країнах засвідчила свою ефективність. Гучні справи щодо антиконкурентних дій деяких компаній, порушень у діяльності платіжних систем, зокрема нав'язування додаткових послуг чи певного оператора, а також щодо завищення тарифів, затримки платежів, спільних емісій (кобрендингу) платіжних карток мали широкий резонанс у фінансових колах. Лише у США позивачам у судовому порядку було виплачено понад 15 млрд. доларів компенсацій. У різних країнах світу в судовому провадженні перебувають позови щодо різних порушень на мільярди доларів. Усі ці проблеми стали результатом автономного функціонування ринку, законодавці різних країн звернули увагу на проблеми, коли вони вже почали чинити негативний вплив на стан макроекономіки.

Нині основна глобальна тенденція регулювання — це впровадження ефективного оверсайта за платіжними системами. Вже понад сто центральних банків у всьому світі його запровадили. Наприклад, у США платіжна система може розпочати діяльність, лише отримавши відповідну ліцензію Федерального резервного банку, який затверджує правила її роботи, контролює основні інформаційні бази, а у випадку порушень може застосувати заходи впливу. В системі Федерального резерву США створена спеціальна рада з нагляду за платіжними системами, яка аналізує поточний стан, зміни на внутрішньому і зовнішньому ринках, прогнозує виникнення можливих загроз, надає рекомендації щодо нормативних рівнів капіталу, ліквідності, управління ризиками тощо. Цей орган отримав повноваження визначати системно значущі платіжні та розрахункові системи, надавати аналітичні дані для Федерального резервної системи. Всім учасникам ринку створено умови для вільного вибору платіжної системи, механізмів здійснення платежів.

У країнах Євросоюзу щорічний обсяг безготівкових платежів становить понад 70 млрд. євро — це більше однієї третини світового показника. В ЄС є три основних установи, котрі здійснюють регулювання платіжних систем — Європарламент, Європейська система центральних банків країн — членів ЄС, Європейська платіжна рада. Ключові документи європейського центрального банку регулюють оверсайт роздрібних і карткових платіжних систем. Роботу Єдиної європейської платіжної системи (ЄПС — Single Euro Payments Area, SEPA) регулюють “Директива про платіжні послуги 2007 р.”, “Основи карткового бізнесу SEPA”, “Вимоги до стандартизації карткового бізнесу SEPA”. Ідея функціонування єдиного європейського платіжного простору була реалізована завдяки обов'язковим універсальним вимогам для всіх банків і платіжних систем, що функціонують на теренах ЄС.

Антонін Ермоленко.

У Євросоюзі всі платіжні системи зобов'язанні проаналізувати, систематизувати й уніфікувати правила обслуговування клієнтів, при цьому заборонено обмежувати їх право вибору певного інструменту або дискредитувати провайдерів платіжних сервісів щодо їх взаємодії з учасниками платіжних систем. Тарифи на послуги платіжних систем мають бути уніфіковані й діяти в усіх країнах ЄС, вони диференційовані за певними видами послуг, крос-субсидування тарифів заборонено. При цьому кожний оператор для обґрунтування тарифів має надати методику їх об'єктивного розрахунку. В платіжних організаціях і системах управлінські й технологічні функції розділені, а функції технологічного провайдера може виконувати будь-яка система, що відповідає вимогам і стандартам.

Представник Національного банку Республіки Білорусь **Наталія Штевніна** розповіла про досвід формування у Білорусі системи безготівкових розрахунків за роздрібними платежами, що здійснюються за допомогою банківських платіжних карток систем Белкарт (47.1%), Віза (37.5%) і Мастеркард (15.4%). У Білорусі використовують різні види електронних грошей та системи дистанційного банківського обслуговування. Система безготівкових розрахунків включає сукупність електронних платіжних інструментів, засобів платежу і банківських технологій, які забезпечують обіг коштів. Операції відбуваються в Єдиному розрахунково-інформаційному просторі. Частка операцій, виконаних за допомогою цієї системи, на 01.05.2013 р. становила 15.7% від обсягів роздрібних розрахунків. Найактивніше у Білорусі використовують банківські платіжні картки, загальний обсяг емісії яких становить 10.4 млн. штук. Емісію електронних грошей здійснюють 8 банків, а дистанційне банківське обслуговування — 24 банки.

1 квітня цього року в Білорусі постановою уряду було схвалено “План спільних дій державних органів і учасників фінансового ринку з розвитку системи безготівкових розрахунків за роздрібними платежами з використанням сучасних платіжних інструментів і засобів платежу на 2013–2015 роки”. Основні складові цієї програми включають організаційно-правове і методичне забезпечення, популяризацію розрахунків у безготівковій формі серед населення, вдосконалення цінової політики, регулювання готівкового грошового обігу, збір статистичних даних про стан безготівкових розрахунків за роздрібними платежами, організацію роботи програмно-технічної інфраструктури. Білоруська колега також наголосила, що результатом реалізації цієї програми має бути збільшення частки безготівкового грошового обігу в обсязі платних послуг населенню, а також частки безготівкового товарообігу в його роздрібному сегменті до 50%.

Представник департаменту регулювання розрахунків Банку Росії **Юрій Борисов** ознайомив учасників форуму з основними положеннями “Стратегії розвитку національної платіжної системи”, схваленої Банком Росії 15 березня 2013 року. Вона має на меті вдосконалення регулювання і правозастосування законодавства у платіжній сфері, сприяння вдосконаленню правової основи з урахуванням російських та міжнародних стандартів, їх гармонізацію, вдосконалення методологічної і нормативної бази регулювання, нагляду й оверсайта. Нині у Росії зареєстровано

Юрій Борисов.

25 операторів платіжних систем, із них 2 системно значущі – платіжні системи Банку Росії і Національного розрахункового депозитарію.

Доповідач акцентував увагу на основних напрямках діяльності центробанку Росії щодо нагляду в національній платіжній системі (НПС). Наші сусіди йдуть шляхом стимулювання і підтримки ініціатив учасників ринку платіжних послуг щодо розширення їх географічної доступності, розвитку операційної інфраструктури, збільшення кількості електронних платіжних терміналів та кількості банківських платіжних агентів. Також у стратегії передбачено стимулювання розвитку дистанційного обслуговування із запровадженням елементів самообслуговування з використанням інноваційних платіжних технологій, сприяння ширшому використанню електронних засобів платежу для оплати державних і муніципальних послуг, розширення безготівкових платежів у бюджетній сфері.

Значна увага приділяється підвищенню довіри споживачів до НПС, зростанню рівня фінансової грамотності населення, розвитку стимулів і навичок раціонального та відповідального використання електронних засобів платежу, підвищення безпеки, рівня захисту прав споживачів. При цьому наголошено, що захист – це не лише справа держави, а й обов'язок споживача здійснювати обдумані і зважені вчинки. У Росії планують розробити процедуру позасудового врегулювання спорів між кредитними організаціями, платіжними системами та їх клієнтами. Також розроблено законопроект про запровадження інституту фінансового омбудсмена, який перебуває на доопрацюванні.

Серед пріоритетних напрямків розвитку платіжних систем і платіжної інфраструктури Банк Росії має на меті сприяти створенню єдиної національної інфраструктури, що забезпечуватиме обмін платіжними та іншими фінансовими повідомленнями, а також підтримуватиме учасників ринку в процесі інтеграції платіжних клірингових і розрахункових інфраструктур роздрібних платіжних систем шляхом створення клірингового центру національного рівня. Така централізація сприятиме зменшенню витрат кредитних організацій, відкритій і чесній конкуренції.

Специфіку використання нових платіжних засобів проаналізував експерт Банку Франції **Тьєрі Фрігу**. Нині в ЄС напрям удосконалення безготівкових платежів є вельми популярним серед фінансових установ та регуляторів ринку. Нові платіжні інструменти здебільшого пов'язані з мобільними електронними пристроями та Інтернетом. Обсяги таких безготівкових платіжних операцій щороку зростають, а питання безпеки і запобігання шахрайству є надзвичайно актуальними.

Тьєрі Фрігу.

Наприклад, у Франції інтернет-платежі становлять 8% від загального обсягу, проте на них припадає 60% випадків шахрайств. Злочинці викрадають персональні дані користувачів, використовуючи скінінг, фішинг. Запобігаючи цьому, регулятор вимагає від банків встановлювати надійні системи аутентифікації клієнтів для допуску їх до здійснення безготівкових платіжних операцій. Для здійснення операції через мережу Інтернет необхідно отримати електронний паспорт, який засвідчуватиме, що саме цей користувач є легальним тримачем платіжної картки. Центральні банки та наглядові органи країн – членів ЄС

під час загальноєвропейського форуму з питань безпеки роздрібних платежів затвердили дані норми. При цьому провайдери платіжних послуг самостійно обирають технічні рішення для надійної ідентифікації користувачів.

Безконтактні платіжні інструменти набувають дедалі більшого поширення серед тримачів платіжних карток і закладів торгівлі. Адже це насамперед зручно. Крім того, такі платіжні інструменти спрощують і пришвидшують процедуру розрахунків. Але іміджевий ризик для цього виду платежу є значним, адже кожен випадок крадіжки коштів впливає на прихильність споживачів. Проте є певні контрзаходи. Якщо безконтактні розрахунки здійснюються без введення персонального коду, їх сума обмежена до 20–30 євро. Цей спрощений вид використовується для повсякденних споживчих розрахунків, а для шахраїв така сума не може бути привабливою. Дуже важливою складовою є захист даних на шляху від мобільного пристрою до платіжного терміналу. Надійний контрзахід – відмова від використання однакового коду при здійсненні повторних платежів. Тобто кожний платіж має унікальний код, який не повторюється, отже, перехоплення попереднього електронного ключа не дає шахраям доступу до системи. Французький експерт також наголосив, що безпека значною мірою залежить від самих платників. Здебільшого їхнє легковажне ставлення до цієї проблеми є основним стимулом для дій злочинців.

Про неабиякий потенціал розвитку платіжних систем і безготівкових розрахунків свідчить досвід китайських колег, які розпочинали їх створення буквально з нуля, а нині сягнули показників, які можуть викликати захоплення. Керівник представництва компанії “Чайна Юніонпей” у країнах СНД (China-UnionPay) **Саша Фань** розкрив деякі секрети такого успіху. Компанія, що була створена лише у березні 2002 року в Шанхаї, нині включає майже 400 організацій-членів і понад 3 тис. співробітників у всьому світі. Важливим стимулом для її розвитку було те, що китайські банки емітували лише власні картки, які обслуговувалися банкоматами та платіжними терміналами цієї фінансової установи.

Саша Фань.

Отже, основа успіху – системний підхід до розвитку бізнесу. Компанія пройшла три найважливіші етапи становлення. Під час першого було впроваджено процесингові центри в усіх великих містах Китаю. Другий етап забезпечив налагодження співпраці і взаємодії між підрозділами в різних регіонах, забезпечив стандартизацію технологічних параметрів і уніфікацію вимог. На третьому етапі компанія активізувала діяльність за межами КНР. У вересні 2012 р. була створена “Юніонпей Інтернешнл” (UnionPay International, UPI), що є дочірньою компанією “Чайна Юніонпей” і спеціалізується на обслуговуванні клієнтів у всьому світі.

До 2013 року компанією було емітовано понад 3,4 млрд. карток Юніонпей, їх обслуговують понад 440 тис. банкоматів, 7,12 млн. POS-терміналів у 114 країнах та регіонах світу, обсяги мережевого обслуговування міжбанківських операцій сягнули суми 21 800 млрд. юанів, зростання цього показника порівняно з 2011 роком становить 42%.

Представник американської консалтингової компанії

“Сіско” (Cisco) **Філіп Фарах** проаналізував багатоканальність (omni-channel) як сучасний тренд у банківському бізнесі та його вплив на майбутнє платіжних систем. Цей тренд розвитку роздрібною торгівлі та безготівкових платежів поєднує інноваційні технології й уподобання споживачів. У глобальному масштабі відбувається розвиток конвергенції звичних і віртуальних засобів, започатковується ера, коли люди з будь-якого місця можуть одержати доступ до здійснення платіжної операції, одночасно використовуючи цифрові інформаційні та аналітичні ресурси, портали магазинів, мобільний зв'язок, соціальні мережі й платіжні системи.

Філіп Фарах.

Мобільний банкінг набуває дедалі більшої популярності, адже заощадує час, є простим, зручним і дає споживачеві широкий спектр вибору послуг. Споживач може отримати миттєвий кредит із рахунка мобільного гаманця в рамках певного ліміту, оплатити товари, придбані друзями чи родичами, зарезервувати необхідний товар на майбутнє. Реальність у цій сфері швидко змінюватиметься — магазини у вітринах і на сайтах виставлятимуть зображення товарів, які споживач зможе оплатити з мобільного телефону чи з планшетного комп'ютера й у зручний час отримати їх. Мобільні технології та соціальні мережі створюють новий якісний рівень зручності і дають життя новим бізнес-моделям, які швидко поширюються серед великої кількості користувачів. Частка безготівкових роздрібних платежів невинно зростатиме, саме тому банки мають уже нині подбати про те, щоб не втратити своїх конкурентних позицій на ринку. Один із перспективних напрямів — це інформаційне посередництво. Банки можуть розробити новітні цифрові послуги і безконтактні платіжні технології, а також стати довіреними уповноваженими зберігачами персональних даних про особу та її активи. Незабаром безконтактні, безготівкові платежі будуть органічно інтегровані у наше життя, для їх здійснення не буде потреби докладати надзусиль, це платежі наступного покоління, за ними майбутнє, наголосив експерт.

Заступник директора Генерального департаменту інформаційних технологій та платіжних систем НБУ **Інна Тютюн** розкрила деталі стратегії розвитку національної картової платіжної системи України. Пілотний проект впровадження НСМЕП стартував у грудні 2000 р. У липні 2001 року було емітовано першу платіжну картку цієї системи, а в листопаді 2004 року відбувся перехід до промислової експлуатації цієї системи. Нині НСМЕП — це 58 банків-учасників, 9 небанківських установ, системою емітовано понад 3.5 млн. платіжних карток. Ощадбанком емітовано понад 6 млн. “Національних карток” у рамках проведення виплат компенсацій вкладникам Ощадбанку колишнього СРСР. Картки обслуговують понад 6 тис. терміналів НСМЕП, 11 тис. інших терміналів приймають їх. Зважаючи на те, що 98–99% платіжних операцій проводяться на території України, а лише 1–2% — за кордоном, національна система має значний потенціал розвитку. При цьому тарифи НСМЕП значно нижчі, ніж у міжнародних платіжних систем.

Правління Національного банку України постановою від 14.06.2012 р. № 245 затвердило “Стратегічну програму розвитку безготівкових роздрібних платежів в Україні на

2012–2014 роки”, відповідно до якої відбувається розвиток національної платіжної системи та модернізація НСМЕП. Буде створено центральний маршрутизатор з підтримкою відкритих міжнародних стандартів, розрахунково-кліринговий центр як основа національного платіжного простору, процесинговий центр, а також запроваджено EMV-сумісні специфікації для чіпових карток.

1 червня 2013 року стартував пілотний проект у рамках модернізації національної платіжної системи, що включає налагодження взаємодії між шістьма банками і створенням Національним банком України центральним маршрутизатором. З 1 жовтня 2013 року ця система має запрацювати в плановому режимі, до неї зможуть підключитися всі зацікавлені банки — учасники НСМЕП.

У модернізованій НСМЕП будуть реалізовані якісно нові рішення для платіжного ринку. Система передбачає створення карток з магнітною смугою і EMV-чіпом на основі відкритих міжнародних стандартів. Для розрахунків у мережі Інтернет використовуватимуться спеціальні технології захисту даних. У майбутньому можливе використання карток НСМЕП за кордоном у разі розміщення на картці логотипа міжнародної платіжної системи. Основним завданням при цьому є суміщення технологічної платформи НСМЕП із загальноприйнятими міжнародними стандартами, впровадження платіжних засобів із багатофункціональними властивостями, зменшення витрат банків за рахунок використання діючої інфраструктури. Також модернізована система має забезпечити прозору тарифну політику, впровадження ефективних засобів управління і мінімізації ризиків, організації автоматизованого моніторингу платежів. Для оброблення внутрішньобанківських операцій із картками НСМЕП банки матимуть змогу використовувати власні процесингові центри або скористатися процесинговим центром Національного банку, в якому застосовуються відкриті міжнародні протоколи і стандарти.

У рамках модернізації НСМЕП передбачено реалізацію супутніх проектів, зокрема автоматизацію системи виплат Пенсійним фондом України пенсій і грошових допомог пенсіонерам, зборів і внесків недержавного пенсійного страхування, виплат відшкодувань Фондом гарантування вкладів фізичних осіб, автоматизованої системи для оплати проїзду в транспорті, проекту “Електронний студентський квиток” тощо.

Представник Платіжної ради Великобританії, керівник підрозділу платежів у реальному часі платіжної системи “Вокалінк” (VocaLink) **Джим Мортімер** поділився англійським досвідом щодо об'єднання платежів і розрахунків у соціальній сфері. Компанія “Вокалінк” була створена у Великобританії понад 40 років тому великими компаніями і Банком Англії. При цьому центральний банк здійснює оверсайт та регулювання діяльності платіжних систем, забезпечуючи належну якість послуг. Компанія безпосередньо співпрацює з Банком Англії та урядом у сфері надання консультацій, розробки спеціалізованих програмних рішень, централізованого обчислення і збору податків, аналізу договорів і запобіганню шахрайству. За словами доповідача, 25 років у роботі системи майже нічого не змінювалося, проте останнім часом завдяки розвитку технологій відбуваються якісні і дуже швидкі зміни. Експерт детально ознайомив колег із функціонуванням ринку платіжних систем у Великобританії, наголосивши, що клієнти дедалі частіше використовують електронні гроші і безготівкові платежі замість чеків і готівки.

Підприємства також активно використовують новітні технології, заощаджуючи час і кошти. Уряд використовує ці сервіси для виконання термінових платежів.

Наприкінці 2011 року “Вокалінк” уклала контракт на впровадження центральної бази даних для здійснення мобільних платежів P2P і P2B у Великобританії. Ця база даних зберігатиме інформацію про клієнтів, у тому числі “проксі”, який однозначно ідентифікуватиме клієнта. Насамперед проксі-ідентифікаторами клієнтів будуть номери мобільних телефонів. Коли клієнту необхідно зробити мобільний платіж, він просто відкриє свою банківську сторінку, введе суму платежу та номер телефону одержувача і натисне “відправити”. Джим Мортімер наголосив, що таким безконтактним мобільним платежам належатиме майбутнє, отже, необхідно вже нині подбати про нього.

Кілька доповідачів ознайомили учасників форуму із прикладними аспектами функціонування платіжних систем. Зокрема, **Ірина Гріншпане** детально описала сучасні підходи та рішення у сфері централізації розрахунків за допомогою новітніх технологічних рішень компанії “Тіето” (Tieto). Представник Банку Росії **Максим Карлік** охарактеризував роль російського центрбанку в розвитку платіжних систем. Начальник управління нових технологій та розвитку департаменту технологій роздрібних платежів НБУ **Василь Московець** розповів про технологію збору та передачі даних від реєстраторів розрахункових операцій до Державної податкової служби України.

Другий день роботи “Платіжного форуму” було присвячено переважно практичним темам: представленню нових платіжних інструментів, питанням регулювання діяльності небанківських установ на ринку платіжних систем, їх оверсайта, запобігання шахрайству і злочинності у цій сфері.

Директор департаменту технологій роздрібних платежів НБУ **Станіслав Широчин** репрезентував якісно новий мобільний платіжний інструмент НСМЕП, який, зокрема, дасть змогу здійснювати оплату товарів і послуг у мережі Інтернет. Для здійснення оплати і передачі рахунку він використовує здатність смартфонів розпізнавати К’ю-Ар (QR)-код. Такий спосіб оплати відкриває перед споживачами широкі можливості для купівлі товарів чи послуг на різних майданчиках: як через звичні касові апарати торговельних мереж, так і через банкомати, Інтернет, телеторговлю і навіть безпосередньо з рекламних щитів, якщо на них зображено К’ю-Ар-код. Технологія готова до впровадження, на даному етапі пріоритетом є касова техніка, повідомив Станіслав Широчин. Нині НБУ як розробник технології здійснює сертифікацію касових апаратів на предмет відповідності наказу № 1057 Міністерства фінансів стосовно створення контрольної стрічки в електронній формі в реєстраторах розрахункових операцій та порядку передачі відповідних даних. Очікується, що впродовж року буде створено мережу з понад 50 000 касових апаратів (загальна їх кількість в країні перевищує 280 000), здатних підтримувати безготівкові платежі, у тому числі й з використанням К’ю-Ар-коду. Це суттєво посприє розвитку безготівкових платежів у нашій країні, переконаний Станіслав Широчин.

Про розробку та впровадження су-

часних прогресивних технологій, продуктів і послуг розповідали також представники консорціуму “ЄДАПС” та платіжного сервісу “Ю-Ей Пей” (UAPay), платіжної системи “Глобал мані”, компаній “Інком”, “Оупен Вей” (Open Way), “Пластик карта”. Зокрема, були представлені новітні мобільні та безконтактні платіжні інструменти, розробки ідентифікаційних документів та електронних цифрових підписів, комплексні рішення з уніфікації електронних каналів здійснення платежів і комунікацій не лише на фінансовому ринку, а й із державними органами.

Учасники форуму мали змогу порівняти особливості правового регулювання операцій з електронними грошима в Україні та Росії. Так, заступник начальника відділу управління політики безготівкових платежів департаменту платіжних систем НБУ **Тетяна Коваленко** повідомила, що перші правила гри на ринку електронних грошей в Україні були встановлені ще у 2008 році постановою № 178 Національного банку. Роком пізніше була ухвалена Директива Європейського парламенту і Ради ЄС щодо започаткування та здійснення діяльності установами – емітентами електронних грошей та пруденційний нагляд за ними. Основні норми цієї директиви знайшли відображення в оновленому Положенні “Про електронні гроші”, ухваленому постановою Правління НБУ № 481 у 2010 році. Це положення та Закон України “Про платіжні системи і переказ коштів в Україні” (зі змінами) визначають поняття електронних грошей, основні права, обов’язки, відповідальність їх емітентів, агентів та користувачів, правила використання електронних грошей. Зокрема те, що випуск електронних грошей в Україні може здійснювати тільки банк, і ці гроші можуть бути лише у гривні та на суму, що не перевищує обсяг отриманих банком коштів.

Тетяна Коваленко повідомила також деякі статистичні дані. За станом на 01.04.2013 р. Національним банком України погоджено правила трьох систем електронних грошей: “Максі” (емітент ПАТ “Альфа-банк”), “Манексі” (МoneХу) (емітент ПУАТ “Фідо-банк”), “Глобал мані” (емітент ПАТ “Ощадбанк”); також погоджено правила здійснення операцій з електронними грошима банками – членами міжнародної платіжної системи “Віза Інтернешнл” (VISA International): ПАТ “Кредитпромбанк”, АБ “Південний” та ПАТ “АСТРА-банк”. Крім того, випуск електронних грошей у першому кварталі 2013 року здійснювали 11 банків – членів НСМЕП. Сума електронних грошей, на яку за цей період користувачі здійснили операції з метою оплати товарів і послуг, майже вдвічі перевищила показник аналогічного періоду минулого року. Лідером в Україні за обсягами використання електронних грошей є система “Глобал мані” (банк-емітент ПАТ “Ощадбанк”).

“Подальший розвиток ринку електронних грошей в Україні повинен здійснюватися з певними обмеженнями, спрямованими на запобігання несприятливим наслідкам можливого виходу частини платіжного обороту з-під банківського контролю. Національний банк готує чергові нормативні зміни, оскільки для ринку електронних грошей в Україні залишається актуальним питання про формування сучасної, чіткої та прозорої регулятив-

У залі засідання конференції.

ної бази, що ґрунтується на кращому міжнародному досвіді з дотриманням балансу між захистом прав споживачів, державним наглядом за системами електронних грошей та стимулюванням їх розвитку”, — повідомила Тетяна Коваленко.

Про те, як оцінюють нинішній стан і потенціал розвитку платіжного ринку України представники бізнесових кіл, розповіла на форумі **Анна Дерев'яно**, виконавчий директор Європейської бізнес-асоціації, що об'єднує близько тисячі компаній. За її словами, бізнес позитивно оцінює прогресивні зусилля Національного банку на платіжному ринку в напрямі збільшення частки безготівкових розрахунків, детінізації економіки, встановлення справедливих регулятивних умов, підвищення фінансової грамотності населення та популяризації безготівкових платежів. У цьому сенсі, зокрема, позитивно оцінено пропозицію Національного банку про встановлення граничної суми розрахунків готівкою (яке згодом було оформлено у вигляді відповідної постанови Правління НБУ). Водночас, за даними членів Європейської бізнес-асоціації, лише 11% усіх платежів у минулому році в Україні здійснювалося у безготівковій формі. Анна Дерев'яно озвучила п'ять рекомендацій, сформульованих представниками бізнесу, що мають сприяти поліпшенню ситуації з безготівковими розрахунками в країні:

- 1) ефективна імплементація норм законодавства відповідно до найкращих європейських практик, розробка і впровадження нормативної бази на виконання закону;
- 2) відкритий діалог на рівних між ринком і регулятором щодо різних питань: операційних, стратегічних тощо;
- 3) чесний конкурентний ринок як запорука його розвитку, вільний доступ споживачів до технологічних новинок у галузі платежів, правове забезпечення інноваційних рішень (електронні гроші, платежі через Інтернет, мобільні платежі);
- 4) подальший розвиток платіжної інфраструктури;
- 5) захист прав споживачів, притягнення до відповідальності торговців за незабезпечення споживачам права доступу до електронних способів оплати за товари, роботи, послуги.

“Стимулювання переходу на безготівкові розрахунки на державному рівні є виправданим і необхідним”, — зазначила Анна Дерев'яно і запевнила, що відповідні заходи будуть підтримані представниками Європейської бізнес-асоціації та можуть стати прикладом державно-приватного партнерства.

Окрему тему “Платіжного форуму”, присвячену регулюванню діяльності небанківських установ на ринку платіжних систем, відкрила доповідь директора департаменту платіжних систем Національного банку України **Наталії Лапко**. Вона окреслила в загальних рисах структуру ринку прийому готівкових грошових коштів, класифікувала його учасників та докладно зупинилася на законодавчих змінах у сфері регулювання грошових переказів. Як відомо, змінами до законів “Про платіжні системи та переказ коштів в Україні” і “Про Національний банк України” від 18 вересня 2012

Наталія Синявська обмінюється досвідом з іноземними колегами.

року право надавати ліцензії небанківським фінансовим організаціям на переказ грошових коштів без відкриття рахунків передано від Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг (Нацкомфінпослуг), до Національного банку України. Введено новий елемент платіжної інфраструктури: “оператор послуг платіжної інфраструктури — клірингова установа, процесингова установа та інші особи, упо-

вноважені надавати окремі види послуг у платіжній системі або здійснювати операційні, інформаційні та інші технологічні функції щодо переказу коштів”. Передбачена обов'язкова реєстрація Національним банком платіжних систем, учасників платіжних систем та операторів послуг платіжної інфраструктури, після якої вони отримають право здійснювати свою діяльність. Поки що положення про порядок реєстрації розробляється, повідомила Наталія Лапко. Натомість ще один важливий документ — Положення “Про порядок видачі небанківським фінансовим організаціям ліцензії на переказ коштів у національній валюті без відкриття рахунків” — затверджено постановою Правління НБУ від 26 лютого 2013 року № 57. Даною постановою врегульовано:

- порядок видачі, переоформлення ліцензії на переказ коштів у національній валюті без відкриття рахунків, а також підстави, за якими Національний банк має право відмовити небанківській фінансовій організації у видачі ліцензії або відкликати її;
- право небанківської фінансової організації здійснювати переказ коштів лише за наявності ліцензії Національного банку та за умови участі в платіжній системі;
- право небанківської фінансової організації, яка здійснює свою діяльність на підставі ліцензії на переказ коштів, отриманої до вересня 2012 року в Нацкомфінпослуг (таких ліцензій було видано близько 25), подати Національному банку до 1 січня 2014 року відповідні документи і на безоплатній основі отримати ліцензію НБУ на переказ коштів у національній валюті без відкриття рахунків.

Кожен, хто надає послуги з переказу коштів, має набути відповідного статусу, працювати у платіжній системі, чітко дотримуючись вимог чинного законодавства. “Тоді споживач, для якого, власне, усе це побудовано, знатиме: хто бере на себе відповідальність за прийняті у нього гроші і передачу їх кінцевому отримувачу”, — наголосила директор департаменту платіжних систем НБУ Наталія Лапко.

Порушену тему продовжив начальник відділу юридичного департаменту НБУ **Роман Кармазин**, який у своїй доповіді акцентував увагу на окремих питаннях правового регулювання переказу коштів небанківськими установами в Україні. Зокрема на наявності одразу двох державних регуляторів. Так, згідно із законами “Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг” та “Про Національний банк України” небанківські фінансові установи для здійснення фінансової послуги з переказу коштів зобов'язані виконувати вимоги Національної комісії, що здійснює регулювання на ринку фінансових послуг — у частині внесення до реєстру фінансових установ, та Національного банку України — в частині отримання ліцензії на переказ коштів без відкриття рахунків. Очевидною необхідністю є мінімальне обґрунтоване державне втручання єдиного фінансового регуля-

Наталія Лапко.

тора – Національного банку України, що сприятиме ефективному регулюванню на ринку переказів коштів. Слід врахувати також і проблему неповного легального юридичного визначення поняття “переказ коштів”. Стаття 1 Закону “Про платіжні системи та переказ коштів в Україні” дає таке визначення: переказ коштів – це рух певної суми коштів з метою її зарахування на рахунок отримувача або видачі йому у готівковій формі. Законодавство не містить суб’єктного складу учасників праводносин щодо переказу коштів як фінансових посередників (банк, фінансова установа тощо), не визначає і повного суб’єктного складу осіб, які отримують фінансову послугу та не описує порядку їх дій. Унаслідок цього на практиці виникає плутанина в розумінні прав і обов’язків осіб, що беруть участь у переказі коштів, а у споживачів фінансових послуг виникає невпевненість у збереженні фінансового активу, підсумував Роман Кармазин.

Ринок грошових переказів дуже активний в усьому світі, що є наслідком глобалізації міжнародного ринку праці. За даними Світового банку, з 2000 року обсяги транскордонних переказів зросли у чотири рази, перевищили 500 млрд. доларів США і, за прогнозами, щорічно зростатимуть на 7–8%. Цей ринок є перспективним і в Україні, наголосила начальник управління нагляду (оверсайта) за платіжними системами та системами розрахунків НБУ **Олена Махаєва**.

Олена Махаєва.

Вона проаналізувала сучасний стан та основні тенденції розвитку ринку грошових переказів, зазначила, що в нашій країні функціонують 23 міжнародні системи грошових переказів, створені нерезидентами, та 10 систем, створених резидентами – банківськими та небанківськими установами. Доповідач констатувала, що Україна є реципієнтом транскордонних переказів: сума коштів, які надходять до країни, в сім разів перевищує суму коштів, які відправляються за її межі. Основний потік вхідних переказів, майже 85%, здійснюється через міжнародні системи, створені нерезидентами: насамперед російські й американські. Частина наших громадян надає їм перевагу навіть для здійснення переказів усередині країни. Звичайно, хотілося б, аби на українському ринку панували українські компанії, зауважила Олена Махаєва. Адже зі створених вітчизняними банками дві системи переказів мають статус міжнародних: “Приватмані” (“PrivatMoney”) ПАТ “КБ “Приватбанк” та “АВЕРС” ПАТ “Банк “Фінанси та кредит”. На початку поточного року заявила про наміри здійснювати транскордонні перекази система “Велсенд” (“Welsend”), запроваджена АБ “Укргазбанк”. Ще дві банківські системи грошових переказів мають статус внутрішньодержавних: “Аваль-експрес” ПАТ “Райффайзен-банк “Аваль” та “Софт” АКБ “Укрсоцбанк”. Із систем, запроваджених небанківськими організаціями, значну частку переказів на території України здійснює “Поштовий переказ” Українського державного підприємства поштового зв’язку “Укрпошта”. З нею конкурують “Інтерпейсервіс”, “Фінансовий світ” та “Глобал мані”. За підсумками 2012 року небанківські системи переказу коштів охопили 72% всього ринку внутрішньодержавних грошових переказів, залишивши банківським системам лише 28%. Тож представник НБУ закликала вітчизняні банківські установи до активності на ринку грошових переказів.

Практичним досвідом роботи й основними проблемами на ринку поділилися з учасниками “Платіжного форуму” представники фінансової компанії “Контрактний дім” (платіжна система “Ізі Пей” (EasyPay)) та першої в Україні міжнародної системи грошових переказів “Аверс”, створеної банком “Фінанси та кредит”.

Закордонні гості – представники центральних банків Польщі та Казахстану, розповіли про те, як організовано в їхніх країнах оверсайт платіжних систем, а представник центрального банку Азербайджану поінформував про заходи, що вживаються з метою боротьби з картковим шахрайством.

До речі, Незалежна асоціація банків України розробила цілу концепцію протидії кіберзлочинності у банківському секторі. Координатор цього проекту **Тетяна Самсонюк** повідомила, що основною складовою концепції є створення Єдиної інформаційної бази банків з метою антишахрайського обміну інформацією і розповіла про конкретні механізми наповнення, умови зберігання, доступу та використання даних цієї інформаційної бази. Також у рамках концепції передбачено посилення взаємодії з правоохоронними органами, проведення профілактичних антишахрайських заходів, створення інформаційного ресурсу для населення та впровадження соціального проекту “Протидія кіберзлочинності”.

Представник Міністерства внутрішніх справ **Леонід Тимченко** навіс статистику найрезонансніших та найпоширеніших випадків кіберзлочинності у банківській сфері. Серед них – використання фальшивого банкомата, банкоматного вірусу, скімерних накладок на банкомати для зчитування інформації, використання підробних карток, викрадення коштів за допомогою системи “Клієнт-банк” тощо. Управління боротьби з кіберзлочинністю МВС тісно взаємодіє з Національним банком, Держфінмоніторингом, Незалежною асоціацією банків України, Українською міжбанківською асоціацією членів платіжних систем у галузі обміну відповідною інформацією, повідомив представник МВС і закликав усіх суб’єктів фінансового ринку бути обачливими, оскільки фантазія злочинців безмежна.

Підсумки робочого дня конференції було підбито під час засідання круглого столу, де учасники форуму мали змогу отримати відповіді на всі актуальні запитання.

Резюмуючи дводенну роботу, заступник Голови Національного банку України **Валерій Прохоренко** зазначив, що “Платіжний форум” максимально виконав своє завдання: відбувся відкритий діалог, обмін думками та досвідом, у тому числі й міжнародним. Він подякував усім учасникам конференції за цікаві ідеї відносно нових продуктів, інструментів, підходів, які можуть стати стимулом і поштовхом до подальшого розвитку ефективних і безпечних систем безготівкових розрахунків. “Національний банк постійно прислухається до потреб ринку, аналізує відгуки споживачів, систематизує і трансформує їх у нормативну базу, намагаючись при цьому збалансувати інтереси всіх сторін: бізнесу, приватних осіб, держави – але в першу чергу виходити з національних інтересів”, – наголосив заступник Голови Національного банку України Валерій Прохоренко та запросив усіх зацікавлених наприкінці травня наступного року взяти участь у другій Міжнародній конференції “Платіжний форум”.

**Роман Підвисоцький,
Юрій Матвійчук,**

“Вісник НБУ”.

Фото Владислава Негребецького.